

SZABOLCS ÉVA

Adatok a Magyar Pedagógia 1961-es újraindulásáról

„Új magyar pedagógiai folyóiratot vesz kézbe a neveléstudományi kutatók és a nevelés kérdéseivel hivatalosan foglalkozó pedagógusok közössége, valamint a nevelés kérdései iránt érdeklődők egyre inkább szélesedő köre, – a Magyar Pedagógiát, a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának folyóiratát” – írta 1961-ben Nagy Sándor főszerkesztő a folyóirat első számában. (Nagy, 1961.) Az új folyóiratnak azonban létezett elődje, amely a legrangosabb hazai pedagógiai folyóiratnak számított évtizedeken keresztül.

Az 1892-től megjelenő Magyar Paedagogia mint a Magyar Paedagogiai Társaság folyóirata számos tanulmány tárgya volt az elmúlt időszakban. Alapításának százéves évfordulóján Mészáros (1992) jelentetett meg tanulmányt róla. A százéves évforduló kapcsán elkészült a folyóirat teljes anyagának bibliográfiai feldolgozása. (Csapó & Pukánszky, 1993.) Született olyan tanulmány, amely kísérletet tett az Értekezések rovatban megjelent írások tartalmi elemzésére (Szabolcs, 2000). Az 1961-es újraindítás mennyiségi és tartalmi jellemzői, publikálási tendenciái is foglalkoztatják a kutatókat (Szabó, 2022.). A folyóirat körüli kérdések helyet kaptak a Magyar Paedagogiai Társaság történetével foglalkozó tanulmányokban is. (Lányiné, 1990.)

A folyóirat története a II. világháborút követő években a végéhez közeledett. 1944–47 között Prohászka Lajos és Faragó László szerkesztésében még megjelent a folyóirat, de mind az anyagi nehézségek, mind a Magyar Paedagogiai Társaság 1950-ben történt feloszlata pontot tett a folyóirat történetére. Az Országos Neveléstudományi Intézet 1950-ben Mérei Ferenc főszerkesztésében még kiadott két számot folytonosságot jelölve az előddel, de ezek már az új, szocialista idők termékei voltak, és szakítást jelentettek azzal a pedagógiai szellemiséggel, amelyet a folyóirat addig képviselt. (Golnhofer, 2004, p. 41.)

A Magyar Pedagógia sorsa tehát behelyezhető abba a tematikába, amely az 1945 utáni hazai pedagógia helyzetét a folytonosság és a megszakítottság problematikájában tárgyalja. Milyen volt az 1945 előtt működő intézmények, szakmai folyóiratok, tudós szakemberek helyzete, elfogadottsága az egyre inkább kizárólagosság váló, a szocialista ideológiát hirdető pedagógiai, közokta-

tási mezőben? (Golnhofer, 2004.; Németh & Biró szerk., 2009., Szabolcs, 2022.)
A Magyar Pedagógia története a megszakítottság történeteként írható le?

Keveset tudunk arról, hogy 1950 és az új Magyar Pedagógia 1961-es megjelenése között történtek-e kísérletek és mi módon a folyóirat feltámasztására. Tanulmányomban a Magyar Tudományos Akadémia Levéltárában található – meglehetősen hiányos – dokumentumok alapján igyekszem e feltáratlan kérdéshez közelebb jutni. Csak mozaikszerű ismereteket nyerhetünk ezekből az iratokból, és természetesen minisztériumi dokumentumok, pártiratok is foglalkozhattak a kérdéssel ebben az évtizedben; ezek felkutatása a jövő kutatói feladatai közé tartozik.

Az általam kézbe vett, sokszor keltezetlen dokumentumok, részleges feljegyzések részei lehettek nagyobb, összefoglaló jegyzőkönyveknek. Nemcsak a folyóirat körüli korabeli vitákról, véleményekről tudósítanak, hanem a szocialista pedagógia hazai kérdései, személyekhez kötött átrendeződései, pozícióharcai is felsejlenek bennük.

A Magyar Pedagógiai Társaság feloszlását megelőzően 1950 júniusában Zibolen Endre mint az ügyvivő bizottság tagja levélben fordult a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Osztályához a társaság „függő kérdéseinek megoldására vonatkozóan”. Ebben a levélben a „Magyar Pedagógia c. folyóirat folytatólagos kiadása” mint a társaság egyik fontos feladata jelent meg (MTA Levéltár. II: Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 199. doboz. 3. dosszié.). A társaság megszüntetésével azonban a kérdés ebben a formában lekerült a napirendről.

Számos dokumentumból az derül ki, hogy megfogalmazódott az igény egy tudományos pedagógiai intézet megalakítására, és ehhez kapcsolódóan egy immár a szocialista pedagógiát szolgáló tudományos folyóirat megalapítására. A Pedagógiai Tudományos Intézet létrehozását egy ilyen, Jóború Magda miniszterhelyettesnek címzett, 1950-ből származó javaslat az akadémia égisze alatt tartotta kívánatosnak: „a szocialista pedagógiai magyarországi kialakításának és fejlődésének biztosítása elméleti téren”, és ehhez „elméleti pedagógiai folyóirat kiadását” javasolták (MTA Levéltár. II: Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 199. doboz. 6. dosszié.).

Az új folyóirat 1951-ben a Pedagógiai Szemle lett (Pénzes, 2016.). Vélhetően e folyóirat indításáról van szó egy 1951-es dokumentumban, amelyet Erdély-Grúz Tibornak, az Akadémia főtitkárának címzett a „II. Osztály keretében működő Pedagógiai Állandó Bizottság”, és egy alapítandó tudományos intézet mellett „egy pedagógiai tudományos folyóirat létrehozása” mellett érvel, de „ennek kiadását a VKM vállalta” – írták (MTA Levéltár. II: Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 200. doboz. 1. dosszié.). Így a Magyar Peda-

gógia újraindítása akadémiai égisz alatt ekkor fel sem merült a hivatalos szervek részéről, bár az említett akadémiai bizottság már a szerkesztőket is javasolta: „Az Állandó Bizottság szükségesnek tartja egy legalább negyedévenként megjelenő pedagógiai tudományos folyóirat megjelenését. Szerkesztőnek javasoljuk Tettamanti Béla elvtársat (Szeged), szerkesztőbizottság tagjainak: Ágoston György, Lázár György, Szokolszky István, Kovács József elvtársakat.” (MTA Levéltár. II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 200. doboz. 1. dosszié.) A Pedagógiai Szemle felelős szerkesztője ekkor Vaszkó Mihály volt (Pénzes, 2016.), így az előbbi névsor nem vonatkozhatott erre a folyóíratra.

A létrehozandó intézetről még számos további tervezet született, és ezek ismételen említik egy elméleti folyóirat szükségességét. 1954 júniusában az MTA Pedagógiai Főbizottsága A magyar pedagógia tudományának helyzete és feladatai címmel vitaülést rendezett. A vitaindítóban ezt olvashatjuk: „Mind a tudományos intézet létrehozásáért, mind pedig a tudományos folyóirat megindításáért következetes harcot vívott a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Főbizottsága [...] jelentős állomás volt tudományos folyóiratunk, a Pedagógiai Szemle megjelenése 1951 végén.” (MTA Levéltár. II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 202. doboz. 1. dosszié.) Mivel a Pedagógiai Szemle nem akadémiai folyóirat volt, a Pedagógiai Tudományos Intézet 1954-es megalakulása után egy újabb, immár az intézethez és/vagy az akadémiához köthető folyóirat megjelentetését fontosnak tartották. Az MTA Pedagógiai Bizottsága továbbra is napirenden tartotta a kérdést. Az 1957 májusában tartott ülésükről készült jegyzőkönyv a bizottság feladatai között említette, hogy „támogatja a Magyar Pedagógiai Társaság folyóiratának, a Magyar Pedagógiának a megjelenését és jó anyagokkal való ellátását.” (MTA Levéltár. II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 203. doboz. 2. dosszié.) Érdekes itt a Magyar Pedagógiai Társaság említése, hiszen ez ekkor még nem szerveződött újjá. Nyilván mind a társaság, mind a folyóirat korábbi helyzetére utalt a jegyzőkönyv.

1958 szeptemberében Zibolen Endre, a Pedagógiai Bizottság titkára a bizottság működéséről szóló beszámolóban a legsürgetőbb feladatnak említi egy „évnegyedes akadémiai folyóirat megindítását”. Részletes indoklást is ad: „Jelenleg egyetlen neveléstudományi folyóiratunk, a Pedagógiai Szemle már nem képes a feltorlódozó kéziratokat közölni, hosszabblélegzetű tanulmányokat pedig egyáltalán csak egészen kivételes esetben tud közzétenni. Ugyanakkor akadémiai folyóirat kiadása és a folyóirat szerkesztésében való közreműködés a bizottsági munka súlyát, valamint – véleményem szerint – a bizottság kohézióját növelné. Kedvező elvi döntés esetén a részletes tervet a bizottság elé terjesztem.” (MTA Levéltár. II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 203. doboz.

3. dosszié.) Zibolen elkötelezettsége a Magyar Pedagógia sorsa iránt köztudott volt. Láttuk, hogy korábban, politikailag turbulensebb időszakban is igyekezett a folyóirat fennmaradása mellett érvelni.

1958-tól számos dokumentumban történik említés a kiadandó új neveléstudományi folyóiratról, mintha erősebbé válna a szakma törekvése, és gyengülne a döntéshozók ellenállása a megjelentetés ügyében.

Egy vélhetően 1959–60-ból származó irat részletes leírást tartalmaz a Magyar Pedagógia mint a Pedagógiai Bizottság folyóirata megjelentetésének szándékáról (MTA Levéltár. Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság iratai. I. 29. doboz.1.) Az ügyirat az „Új folyóiratkiadási és ívkeretfelemelési javaslatok” napirendi pont alatt tárgyalja a Magyar Pedagógia ügyében benyújtott, komoly érveléssel alátámasztott igényt a folyóirat kiadására: „A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága fontos feladatát: a szocialista nevelés alapvető kérdéseinek tisztázását, ezek tudományos megalapozását, a pedagógiai tudomány fejlesztését csak akkor töltheti be, ha van fórum, amely a szükséges tudományos publikációk folyamatos megjelentetését biztosítja. Az MTA kiadásában megjelenő folyóirat – a fenti célkitűzések szolgálatában – hézagpótló szerepet töltené be, a pedagógia tudományos művelését nagymértékben előmozdítaná és vitafórumot biztosítana a neveléstudomány művelői számára.” (MTA Levéltár. Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság iratai. I. 29. doboz.1.) Az érvelés kitér a folyóirat címére is: „A Magyar Pedagógia címet a Bizottság azért javasolja, mert így az 1891-ben megalakult és nagy hagyományokkal rendelkező haladó szellemű tudományos szintű pedagógiai folyóiratnak folytatása lehetne... Az új évfolyam LX-as számmal új évfolyam 1. számmal folytatódhatna, ezáltal a hagyományoknak is eleget téve, de új szellemben a szocialista pedagógiát szolgálná.” (MTA Levéltár. Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság iratai. I. 29. doboz.1.) Ezzel az érveléssel a folytonosság és megszakítottság kérdését is megoldottnak tekinti a bizottság érvelése. Az ügyirat javaslatot tesz még a „szükséges szubvencióra”, amely 120 000 Ft, és felsorolja, hogy kiket javasol a szerkesztőbizottságba: főszerkesztő: Nagy Sándor, szerkesztő: Kiss Árpád, szerkesztőbizottság: Ágoston György, Földes Éva, Jausz Béla, Szarka József és Szokolszky István. (MTA Levéltár. Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság iratai. I. 29. doboz. 1.)

A színpalak mögött, a különböző akadémiai és pártfórumokon ekkor már megindulhatott a folyóirat kiadásának tényleges szervezése. Egy dátum nélküli irat a „II. osztályhoz tartozó folyóiratok 1960-as évfolyamának adatai” címmel említi a Magyar Pedagógiát azzal a megjegyzéssel, hogy „1961-ben indul, tervszámot jelentünk”. (MTA Levéltár. II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 4. doboz. 2. dosszié.)

Az 1960 szeptemberében „Beszámoló a II. Osztály könyv- és folyóirat kiadási tevékenységéről 1950-60 között” címmel közölt irat már tényként közli a Magyar Pedagógia közelgő megjelenését: „Az egyes tudományágak folyóirattal való ellátottsága ma már – az elmúlt években végbement fejlődés eredményeképpen – végeredményben kielégítőnek mondható. 1961-től kezdődően, amikor a Magyar Pedagógia c. folyóirat megindul, minden tudományágnak lesz legalább egy folyóirata..” (MTA Levéltár. II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 4. doboz. 1. dosszié.)

1961. március 27-én a II. osztály vezetőségének beszámolója már a megjelent folyóiratot említi: „Sajátos a helyzet a pedagógia területén. Itt az irányítás eszmeileg is, szervezeten is marxista kézben van, az elmúlt idők személyi elmentéi is egyre kevesebb nehézséget és kárt okoznak, de ugyanakkor a pedagógiatudomány produkciója nem elég magas. Az elmúlt években rendkívül megnövekedett feladatoknak inkább a gyakorlat közvetlen támogatásával felelnek meg – és ez nem csekélység – de viszonylag kevesebb történik az elméleti általánosítás vonatkozásában. A nemrégiben megindult Magyar Pedagógia c. folyóirat első száma azonban színvonalas folyóirattal kecsegtet.” (MTA Levéltár. II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 4. doboz. 2. dosszié.)

Másfél évvel az első szám megjelenése után (erre az ügyirat tartalmából következtethetünk) a II. Osztály „Jelentés a Magyar Pedagógia helyzetéről és problémáiról” címmel részletesen értékelt a folyóiratot, azzal a megjegyzéssel, hogy „a folyóirat másfél éves múltja miatt azonban nincsen összehasonlítási lehetőség”. (MTA Levéltár. Könyv- és Folyóiratbizottság iratai. I. 29. doboz. 1.) A jelentés mind pozitívumokat, mind kritikát is megfogalmaz: „A folyóirat szakmai színvonalát a szerkesztőség és a Pedagógiai Bizottság hazai viszonylatban jónak tartja.” (MTA Levéltár. Könyv- és Folyóiratbizottság iratai. I. 29. doboz. 1.) „Nem tartja a szerkesztőség elég átfogónak a hazai és elég értékelőnek a külföldi pedagógia fejlődéséről, a pedagógiai irodalomról szóló tájékoztatást.” (MTA Levéltár. Könyv- és Folyóiratbizottság iratai. I. 29. doboz. 1.) A jelentés úgy találja, hogy „a folyóirat feladatát a főszerkesztő az 1961. évi 1. számban megjelent bevezető cikke részletesen meghatározta”. (MTA Levéltár. Könyv- és Folyóiratbizottság iratai. I. 29. doboz. 1.) Érdemes ezt a bevezetőt a folyóirat újraindulása szempontjából is olvasni, hiszen tükrözi azt a folyamatot, amely az 1950-es évektől jellemezte az itt csak részlegesen felvillantott törekvéseket a Magyar Pedagógia ismételt beemelésére a neveléstudomány hazai művelésébe. Nagy Sándor kiemelte, hogy első ízben lett akadémiai folyóirata a pedagógiának, kitért a régi Magyar Pedagógia érdemeire: „a maga korában jelentős társadalmi funkciót” betöltő orgánumnak nevezte. Az új lap „a marxista-leninista

szellemű neveléstudomány hazai kutatási eredményeinek publikálásával kíván hozzájárulni – testvérlapjával, a Pedagógiai Szemlével együtt – nevelésügyünk kérdéseinek megoldásához”. (Nagy, 1961.) A folytonosság és megszakítottság kérdése nemcsak Nagy Sándor bevezetőjében érhető tetten, hanem az impreszszumban is: LXI. évfolyam – Új folyam, I. kötet, 1. szám.

Az itt bemutatott levéltári források remélhetőleg felkeltik a kutatók érdeklődését, és további levéltári anyagok feltárásával fogják elmélyíteni ennek az újraindítási folyamatnak ma még rejtett lépéseit.

Levéltári források

Magyar Tudományos Akadémia Levéltára.

- II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának iratai. 199., 200., 202., 203. dobozok.
- Könyv- és Folyóiratbizottság iratai. I. 29. doboz.

Irodalom

- Csapó B. & Pukánszky B. (1993): *A Magyar Pedagógia első száz évének repertórium*a. Különszám.
- Golnhofer E. (2004): Hazai pedagógiai nézetek 1945–1949. In: *Iskolakultúra*. Pécs.
- Lányi A. (1990): A Magyar Paedagogiai Társaság megalakulása és működésének kezdetei. In: *Pedagógiai Szemle* 5. 440–448.
- Mészáros I. (1992): Magyar Paedagogia – Magyar Pedagógia 1892–1992. *Magyar Pedagógia*. 1.sz. 5–24.
- Nagy S. (1961): A Magyar Pedagógia új feladatok előtt. *Magyar Pedagógia*, 1. 1.sz. 1–5.
- Németh A. & Biró Zs. szerk. (2009): *A magyar neveléstudomány a XX. század második felében*. Gondolat, Budapest.
- Pénzes D. (2016): A hazai pedagógiai szaksajtó-kutatás történetéhez: a Pedagógiai Szemle genezise. *Neveléstudomány*. https://real.mtak.hu/92503/1/nevelestudomany_2016_3_36-48.pdf
- Szabolcs É. (2000): Neveléstudomány és a Magyar Paedagogia című folyóirat 1892–1918. In: Németh A. & Tenorth, H-E. (szerk.): *Neveléstudomány-történeti tanulmányok*. Osiris. Budapest. 229–257.

- Szabolcs É. (2022): Kutatások a pedagógia mint tudomány 1950-es évekbeli helyzetéről. In: Rainer M. J. (szerk.): *A szovjet típusú rendszer időszakának vitatott kérdései*. Kronosz Kiadó, Pécs. 272–275.
- Szabó Z. A. (2022): A Magyar Pedagógia című folyóirat mennyiségi és tartalmi változásai az 1961 utáni időszakban. In: Rainer M. J. (szerk.): *A szovjet típusú rendszer időszakának vitatott kérdései*. Kronosz Kiadó, Pécs. 276–281.